

Oponentský posudek habilitační práce

Jana Pátková: Mezi domovem a kolonií (Příběh vzájemného zobrazování česko-slovenských vztahů v literatuře jednoho století)

Habilitační práce, která se skládá ze tří tematických částí, tematizuje odlišné žánry české a slovenské literatury jednoho století ze specifického úhlu pohledu: cestopisné texty a romány sleduje autorka z perspektivy národní reprezentace Čechů a Slováků. Jedná se o obrovský textový korpus v habilitační práci, který je prozkoumaný inovativní metodologií. Správná volba literárně-teoretických metod (imagologie a postkoloniální kritiky) je předpokladem a zárukou úspěšné zpracování vybraného tématu. Habilitantka usiluje o navázání na klíčové teoretické texty vzpomenutých metod, staví převážně na odborné literatuře v českém a slovenském jazyce, avšak opírá se také o relevantní cizojazyčné (polské a anglické) odborné texty.

V první části své práce se Pátková soustřeďuje na klíčové cestopisy 19. století a využívá žánr k interpretaci kulturních stereotypů o druhých. Stmelujícím principem interpretace cestopisu L. Štúra, J. M. Hurbana a T. Vansové je jednak už vzpomínaná jednotná teoretická báze, jednak důkladný přehled autorky o dějinách novodobé slovenské a české kultury a literatury. Interpretace je kontextualizovaná ve středoevropském prostoru a specifikovaná na ploše vzájemných vztahů mezi Čechy a Slováky.

První kapitola je věnovaná cestopisu Ludovíta Štúra a představuje cestopis zachycující autorovo putování po Lužici. Interpretace vychází z toho, že zobrazení života lužických Srbů se uskuteční na základě ideje slovanské vzájemnosti, přitom ale podává obraz také o reálném životě rodícího se moderního slovanského národa. Autorka správně koriguje některé filologické nepřesnosti monografie Klátikové o slovenských cestopisech (kupř. datum uveřejnění cestopisu Štúra). Mimochodem líčení problematiky slovanské vzájemnosti jako i dobrých vlastností Slovanů by si zasloužilo alespoň odkazy na novější výsledky středoevropské komparatistiky. Jedná se o monografii o Štúrovi od Józsefa Demmela, jako i odbornou literaturu, která se zabývá středoevropským zakořeněním dobrých vlastností Slovanů, vždyť tyto fenomény tvoří základ kulturních vztahů Čechů a Slováků ve zkoumaném období. Monografie Józsefa Demmela o Štúrovi obsahuje nové postřehy o motivaci a působení slovenského národovce, které značně modifikují dosavadní názory na jeho tvorbu. Druhá kapitola je věnovaná interpretaci cestopisu Jozefa Miloslava Hurbana (1839), který vychází taktéž z kollárovského konceptu slovanské vzájemnosti a z ideje jazykové jednoty československého kmene. Kapitulu slovenských cestopisů završí analýza cestopisu Terézie Vansové, která na konci 19. století zobrazuje složité vztahy mezi Čechy a Slováky, a to nejen prostřednictvím vzájemnosti, ale i vzájemného nepochopení, nevzájemnosti.

II. část (*Literární reprezentace Slovenska: v české perspektivě*) je věnována cestopisům českých autorů od třicátých let 19. století až do třicátých let 20. století. V první kapitole autorka vychází z faktu, že Slovensko má výjimečné postavení v české kultuře a správně rozděluje toto století na čtyři historická období, v nichž se proměňoval vztah Čechů ke

slovenské krajiny i etniku. V první fázi panoval ideologický konstrukt společné slovanské vlasti, který byl ukončen kodifikací nové spisovné slovenštiny. Klíčovou osobností druhé fáze je Božena Němcová, která objevuje inspirativní prostor slovenského folkloru. Na přelomu 19. a 20. století se vztah Čechů a Slováků transformuje do rámců paternalismu, který se dostává po vzniku první Československé republiky na novou úroveň. Autorka prostřednictvím postkoloniálních interpretačních metod inovativně nastíní a přiblíží tuto periodu česko-slovenských kulturních a literárních vztahů.

Fenomén vlasteneckých společností stojí v centru následující kapitoly, kde se autorka zabývá sociální a komunikační sítí mezi českými a slovenskými vlastenci (bohužel aniž by navazovala na příbuzný pojem evropského osvícenství 'republic of letters'). Právem poukazuje na důležitost jazykové otázky, která v podstatě určovala vývoj kulturního směřování české i slovenské společnosti. Prostřednictvím cestopisných záznamů tematizují mnohá setkání a rozhovory vlastenců, v nichž jsou zachycené dobové spory o literární jazyk mezi Štúrem a Kollárem. Díky postkoloniálnímu přístupu autorky se ustaluje obraz Slovenska jako exotické krajiny s odlišným (i blízkým) jazykem i folklorní tradicí. Čeští autoři cestopisů, kteří vysouvají do popředí jinakost a exotičnost slovenského etnika a slovenské krajiny, vytváří řadu národních stereotypů, kterým se Pátková při analýze soustavně věnuje.

V poslední kapitole je rozvíjené téma obrazu Bratislavy v českých cestopisech meziválečného období. Prostřednictvím cestopisecných děl M. Majerové, J. Demla, K. Čapka, S. K. Neumanna a J. Váchala je prezentovaná široká paleta modalit a narativ Bratislavy od slovakofilské tradice přes deziluze až po mystický narativ. Tato kapitola také svědčí o tom, že aplikování novějších literárněvědných metod přináší nové výsledky. (V souvislosti s touto kapitolou musím podotknout, že při líčení vztahu Jakuba Demla k Slovensku na str. 101. bylo by třeba uvést i reakci slovenské strany na jeho pobyt na Slovensku – v katolickém časopisu Kultúra se totiž nachází článek, který se zabývá konkrétním případem českého básníka jako i problematikou přijetí českých intelektuálů na Slovensku.)

Svoji habilitační práci završuje autorka důvtipnou analýzou popřevratových slovenských a českých románů, které se ocitly na periférii uměleckého kánonu. V centru její pozornosti stojí zobrazování Prahy ve slovenské literatuře v románech Mila Urbana a Gejzy Vámoše. Obraz Bratislavy i Slovenska osciluje v meziváleční české literatuře mezi domovem a kolonií. Obraz popřevratového Slovenska v zapomenutých románech Zvěřiny *Levoča* (1926) a Rosůlka *Nová země* (1927) pracuje jednak s fenoménem „měkkého“, jednak „tvrdého“ dobyvatele.

Všeobecně je možné konstatovat, že autorka používá relevantní odbornou literaturu, kterou cituje korektně a přesně. Je třeba ale podotknout, že se občas opakují jisté výroky, které působí v textu redundantně. Tato opakování vyplývají pravděpodobně ze skutečnosti, že značná část habilitační práce je založená na dřívějších časopiseckých publikacích a při začleňování těchto příspěvků neproběhla striktní redaktorská práce. Právě proto redundantně působí ke konci habilitační práce úvody kapitol a podkapitol, jisté výroky o autorech, jisté citáty, jako i odkazy. Pro případné uveřejnění habilitační práce uvedu několik příkladů.

a.) Citát se nachází dvakrát na stranách 144 a 166: „Slovák získal Čechem. Čech získá Slovákem“

b.) Citát se nachází třikrát na stranách 121, 137 a 190: „Zalíbily se nám tehdy pitoresknost jejího slunného podhradí a ghetta, výraznost některých historických architektur, velkoměstský

život a mezinárodní ráz. Jsme už tací, že se cítíme nejsvobodnějšími buď v nezalidněné přírodě nebo v davu, který mluví mnoha jazyky“ (Neumann 1952: 49).

c.) Na stranách 103 a 164 se opakují odkazy na Macurovo emblematické dílo Znamení zrodu: „Česká kultura je totiž zcela zřetelně budována zpočátku jako kultura filologická. Nijak to ovšem neznamená jen podrobení kultury filologii, ale i podřízení filologie společnému souboru ideologickému“ (Macura 1995: 45).

d.) V souvislosti se způsobem citace je třeba podotknout, že místy se vyskytuje zavádějící způsob citace – v případě citace číslo 183 na str. 103 se to kupříkladu zdá zbytečné až nesmyslné: „Ve čtyřicátých letech 19. století [číslo citace] vzrostl počet českých cestopisů, které tematicky čerpaly z poznávání Slovenska.“

e.) Dále je třeba podotknout, že se v habilitační práci občas nacházejí také filologické nepřesnosti. Kupř. ve srovnání národního konceptu Kollára a Štúra Pátková ve své práci na str. 44. píše: „V těchto slovech již zcela zvítězila národní idea, podporu nehledá v utopických konceptech velké slovanské vlasti, ale zcela reálně v kontaktu s historicky podmíněnou a fungující praxí literárně-kulturní tradice nejbližších sousedů: „Knihkupectvá tieto mali by stať do spojenia aj s knihkupectvami českými a všetky znamenitejšie a užitočnejšie knihy české mali by si stadiaľ bez odkladu dať donášať“ (Štúr 2003: 445). Tímto neskrývaným zájmem se autor vzdaluje ryze kollárovským koncepcím.“ Oproti tomuto výroku autorky je všeobecně známé, že v německém vydání *Slovanských vzájemností* Kollár píše přímo jako o předpokladu vzájemnosti o nutnosti založení slovanských knihkupectví. (Viz. kapitolu: § 19. *Wege und Hilfsmittel zur Beförderung dieser W'echselseitigkeit*. 1. a 2. bod. In: *Ueber die literarische Wechselseitigkeit zwischen den verschiedenen Stämmen und Mundarten der slawischen Nation*. Von Johann Kolár. (Aus dem Slawischen, in der Zeitschrift Hronka gedruckten, ins Deutsche übertragen und vermehrt vom Verfasser.) Pesth, 1837. Gedruckt mit von Trattner-Károlyischen Schriften, Herrengasse No 612. str. 120-121.

f.) Co se týče pramenů použitých v habilitační práci, není vždycky jasné, dle jakých filologických pravidel si autorka vybrala právě odcitované vydání. V jistých případech by stálo za to zmínku, z jakých důvodů upřednostnila právě citované vydání, když je k dosažení i původní vydání. Jedná se ku příkladu o následující položky:

HURBAN, Jozef Miloslav, 1973. Hlasové o potřebě jednoty spisovného jazyka pro Čechy, Moravany a Slováky. In *Životopisy a články*. Bratislava: Tatran.

KOLLÁR, Ján, 1907. Cestopis obsahující cestu do Horní Itálie a odtud přes Tyrolsko a Bavorsko se zvláštním ohledem na slavjanské živly 1841 konanou a sepsanou, s vyobrazeními, přílohami, též se slovníkem slavjanských umělcův všech kmenův od nejstarších časův k nynějšímu věku, s krátkým životopisem a udáním znamenitějších, zvláště národních výtvorů. Praha: Otto

Souhrnně lze říci, že habilitační práce Jany Pátkové je založená na pevných literárně-teoretických základech. Prostřednictvím moderních metod vědkyně prozkoumala velký textový korpus české a slovenské prózy celého století dle správně stanovených badatelských cílů a aspektů. Právě proto habilitační práce přináší mnoho nových

vědeckých výsledků nejenom v oblasti české a slovenské literatury a kultury, ale také v československém a středoevropském kontextu.

Na základě výše uvedených kvalit habilitační práce Jany Pátkové se dá konstatovat, že práce splňuje požadavky standardně kladené na habilitační práci a doporučuji ji k dalšímu postupu v habilitačním řízení.

Budapešť, 5. listopadu 2023

Prof. Róbert Kiss Szemán PhD. Habil.